

Отримано: 20 травня 2026 р.

Прорецензовано: 12 червня 2026 р.

Прийнято до друку: 18 червня 2026 р.

Email: yuliia.maslova@oa.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5568-8282>

Email: oleksii.kostiuchenko@oa.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7640-8406>DOI: [http://doi.org/10.25264/2519-2558-2026-30\(98\)-52-61](http://doi.org/10.25264/2519-2558-2026-30(98)-52-61)

Маслова Ю. П., Костюченко О. М. Гендерно чутлива мова в комунікативному дискурсі як механізм номінативної справедливості й дискурсної видимості. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» : серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2026. Вип. 30(98). С. 52–61.

УДК: 811.161.2'42:316.77:305

Маслова Юлія Петрівна,
докторка філологічних наук, доцентка,
Національний університет «Острозька академія»
Костюченко Олексій Миколайович,
кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет «Острозька академія»

ГЕНДЕРНО ЧУТЛИВА МОВА В КОМУНІКАТИВНОМУ ДИСКУРСІ ЯК МЕХАНІЗМ НОМІНАТИВНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ Й ДИСКУРСНОЇ ВИДИМОСТІ

У статті здійснено лінгвопрагматичне осмислення гендерно чутливої мови як багатовимірного семіотичного феномену, що інтегрує номінативні, словотвірні, прагматичні, когнітивні, семіотичні та дискурсно-інституційні параметри сучасної українськомовної комунікації. Аналітичну увагу зосереджено на стратегіях відмови від сексистських і дискримінаційних мовних форм, візуалізації жінок через фемінітиви й парні номінації, а також нейтралізації гендерної маркованості в тих комунікативних ситуаціях, де стать не становить змістово релевантної ознаки. Обґрунтовано, що гендерно чутлива мова функціонує не як суто стилістична рекомендація, редакторська техніка чи етикетна норма, а як дискурсна практика, здатна трансформувати режим адресування, структуру участі, символічну видимість соціальних суб'єктів, персуазивний потенціал повідомлення та етичну легітимність публічної взаємодії. Теоретико-методологічне підґрунтя дослідження становлять ідеї гендерної лінгвістики, прагматичної лінгвістики, критичного дискурсу-аналізу, соціолінгвістики, семіотики й комунікативістики, репрезентовані працями Robin Lakoff, Deborah Cameron, Dale Spender, Jennifer Coates, Janet Holmes, Sara Mills, John L. Austin, John R. Searle, H. Paul Grice, Erving Goffman, Roman Jakobson, Dell Hymes, M. A. K. Halliday, Norman Fairclough, Teun A. van Dijk, Ruth Wodak, Gunther Kress, Theo van Leeuwen, James W. Carey, Stuart Hall, Robert T. Craig і Jürgen Habermas. Матеріал дібрано з публічних медійних, освітніх, офіційно-ділових, PR-комунікативних і цифрових текстів сучасного українськомовного простору, у яких зафіксовано гендерно марковані та гендерно чутливі способи номінації, звертання й репрезентації соціальних ролей. Особливу увагу приділено фемінітивам як нормативним у словотвірному аспекті й соціально значущим мовним одиницям, що розширюють українську мовну картину світу, посилюють професійну репрезентацію жінок і деконструють андроцентричні моделі публічного дискурсу. Наукову новизну дослідження увиразнюють дві авторські візуальні моделі: концептуальна схема функціонування гендерно чутливої мови в комунікативному дискурсі та комунікативно-дискурсна модель гендерно чутливої мови, що систематизує взаємозв'язок комунікативної ситуації, стратегійного вибору, мовних механізмів, когнітивного фреймування, прагматичного ефекту й дискурсного результату. Доведено, що гендерно чутлива мова є механізмом номінативної справедливості, дискурсної видимості й символічного опору андроцентричним практикам мовної репрезентації.

Ключові слова: гендерно чутлива мова, фемінітиви, комунікативістика, номінація, дискурсна видимість, гендерна маркованість, комунікативний дискурс, критичний дискурс-аналіз, інклюзивна комунікація, символічний опір.

Yuliia Maslova,
Doctor of Philological Sciences, Associate Professor,
The National University of Ostroh Academy
Oleksii Kostiuchenko,
PhD in Psychology, Associate Professor,
The National University of Ostroh Academy

GENDER-SENSITIVE LANGUAGE IN COMMUNICATIVE DISCOURSE AS A MECHANISM OF NOMINATIVE JUSTICE AND DISCURSIVE VISIBILITY

The article provides a linguopragmatic interpretation of gender-sensitive language as a multidimensional semiotic phenomenon that integrates the nominative, word-formational, pragmatic, cognitive, semiotic and discourse-institutional parameters of contemporary Ukrainian-language communication. The analytical focus is placed on strategies of rejecting sexist and discriminatory language forms, making women visible through femininives and paired nominations, and neutralising gender marking in communicative situations where gender is not a semantically relevant feature. The article substantiates that gender-sensitive language functions not merely as a stylistic recommendation, editorial technique or etiquette norm, but as a discursive practice capable of transforming the mode of address, the structure of participation, the symbolic visibility of social actors, the persuasive potential of the message and the ethical legitimacy of public interaction. The theoretical and methodological basis of the study is formed by the ideas of gender linguistics, pragmatics, critical discourse analysis, sociolinguistics, semiotics and communication studies, represented by the works of Robin Lakoff, Deborah Cameron, Dale Spender, Jennifer Coates, Janet Holmes, Sara Mills, John L. Austin, John R. Searle, H. Paul Grice, Erving Goffman, Roman Jakobson, Dell Hymes, M. A. K. Halliday, Norman Fairclough, Teun A. van Dijk, Ruth Wodak, Gunther Kress, Theo van Leeuwen, James W. Carey, Stuart Hall, Robert T. Craig and Jürgen Habermas. The research material is drawn from public media, educational, official, PR-oriented and digital texts of the contemporary Ukrainian-language space, in which gender-marked and gender-sensitive ways of nomination, address and representation of social roles are recorded. Particular attention is paid to femininives as morphologically normative and socially significant linguistic units that expand the Ukrainian linguistic worldview, strengthen the professional representation of women and deconstruct androcentric models of public discourse. The scientific novelty of the study is reinforced by two original visual models: a conceptual scheme of the functioning of gender-sensitive language in communicative discourse and a communicative-discursive model of gender-sensitive language, which

systematises the interrelation between the communicative situation, strategic choice, linguistic mechanisms, cognitive framing, pragmatic effect and discursive result. It is demonstrated that gender-sensitive language is a mechanism of nominative justice, discursive visibility and symbolic resistance to androcentric practices of linguistic representation.

Keywords: *gender-sensitive language, femininities, communication studies, nomination, discursive visibility, gender marking, communicative discourse, critical discourse analysis, inclusive communication, symbolic resistance.*

Постановка проблеми. Гендерно чутлива мова в сучасному українському просторі потребує не лише нормативно-го унормування, а й поглибленого лінгвістичного, прагмалінгвістичного та комунікативного осмислення, оскільки вона безпосередньо пов'язана з фундаментальними механізмами мовної репрезентації особистості, дискурсного конструювання соціальної видимості та аксіологічного моделювання публічної комунікації. Мова не виконує функції пасивного або механічного відтворення дійсності, а функціонує як активна семіотична, когнітивна й соціокомунікативна система, що бере участь у концептуалізації реальності, категоризації соціальних ролей, символічному структуруванні ідентичностей і регуляції міжсуб'єктної взаємодії. Через добір *граматичних форм, номінативних стратегій, звертань, оцінних конструкцій і дискурсних моделей* мова окреслює межі видимості соціальних суб'єктів, легітимізує або деконструє наявні ієрархічні структури, задає аудиторії певні інтерпретаційні рамки й індукує відповідні моделі комунікативної поведінки. Саме тому проблематика *фемінітивів, парних номінацій, гендерно нейтральних форм, уникання сексистських кліше й утвердження нормативно коректних звертань* не зводиться до площини стилістичної варіативності, мовного етикету чи редакторської техніки. Вона належить до сфери *дискурсної організації суспільства*, у межах якої граматична форма, спосіб номінації та прагматична настанова висловлення набувають статусу маркерів *аксіологічної позиції, соціальної чутливості, інституційної відповідальності та етичної культури* мовця.

У традиційній українській комунікативній практиці тривалий час домінувала модель *маскулінного універсалізму*, за якої форми чоловічого роду виконували функцію нібито загальних, нейтральних і універсальних позначень осіб незалежно від статі, тоді як жіноча присутність у багатьох професійних, управлінських, політичних і безпекових контекстах залишалася імпліцитною або вторинно маркованою. Така модель не має абсолютної семантичної й прагматичної нейтральності, оскільки продукує *андроцентричну оптику дискурсу*, у якій маскулінна форма закріплює за собою статус мовної норми, а фемінна номінація постає як додаткове уточнення, відхилення або периферійний варіант. У цьому аспекті словосполучки на кшталт *жінка-міністр, жінка-поліцейський, жінка-військовослужбовець, жінка-керівник* не лише виконують номінативну функцію, а й кодують приховану граматичну та соціосемантичну асиметрію: професія, посада чи статус концептуалізовані як первинно маскулінні, тоді як жіноча участь отримує статус додатково позначеної присутності щодо вже наявного чоловічого номінативного центру. Саме тому перехід до форм *міністерка, поліцейська, військовослужбовиця, керівниця, директорка, професорка* має не лише словотвірне, а й когнітивно-дискурсне значення, оскільки змінює саму модель мовного бачення професійної суб'єктності та розширює межі символічного представлення жінок у публічному просторі.

Комунікативістика експлікує особливо продуктивну аналітичну перспективу для осмислення гендерно чутливої мови, оскільки розглядає мовлення не як автономну й ізольовану систему знаків, а як форму *соціальної взаємодії, обміну сенсами, інституційно регульованого процесу та ритуалізованої практики* синергії спільних цінностей. У цій парадигмі гендерно чутлива мова постає не лише як сукупність мовних засобів, а як *комунікативна технологія демократизації публічного простору*, що трансформує не тільки лексичний склад висловлення, а й сам *режим адресування, структуру участі, характер зворотного зв'язку, етичні межі мовленнєвої дії та рівень легітимності комунікатора чи комунікаторки*. Відповідно, гендерна чутливість у комунікації набуває статусу не факультативної мовної корекції, а одного з механізмів формування інклюзивного, симетричного й аксіологічно відповідального дискурсу.

Теоретичне підґрунтя дослідження гендерно чутливої мови формують кілька взаємопов'язаних наукових традицій, що дають змогу інтерпретувати мовну репрезентацію статі не як ізольоване лексико-граматичне явище, а як складник ширшої системи *соціальної комунікації, дискурсної видимості та символічної влади*. Гендерна лінгвістика, репрезентована працями зарубіжних дослідниць і дослідників, зокрема Robin Lakoff, Dale Spender, Deborah Cameron, Jennifer Coates, Janet Holmes, Deborah Tannen, Sara Mills, сформувала методологічні засади аналізу мови як соціально зумовленої семіотичної системи, у якій мовні форми, комунікативні ролі та дискурсні практики перебувають у безпосередньому зв'язку зі структурами статусу, влади, ідентичності й нормативно очікуваної поведінки. У межах цієї традиції Robin Lakoff (1975) окреслила мовні механізми, через які комунікативна практика закріплює жіночу другорядність, зокрема через асиметрію мовленнєвих ролей, нормативізовану невпевненість, оцінну залежність і соціально санкціоновані моделі «жіночого» мовлення. Dale Spender (1980) інтерпретувала мову як простір символічного продукування маскулінної норми, у межах якого чоловічий досвід набуває статусу універсального, тоді як жіночий досвід опиняється в позиції вторинного, похідного або маргіналізованого. Deborah Cameron (1992) наголосила, що феміністична лінгвістика має аналізувати не лише окремі лексеми чи граматичні форми, а й ширші *ідеологічні умови мовної норми*, які визначають, які способи говоріння суспільство визнає легітимними, престижними або нейтральними. Sara Mills (2008) обґрунтувала зв'язок між сексизмом, дискурсними практиками та інституційними режимами мовлення, довівши, що дискримінаційні мовні форми функціонують не ізольовано, а в межах усталених комунікативних порядків, які відтворюють нерівність на рівні *номінації, оцінювання й адресації*.

Прагмалінгвістичний напрям, репрезентований працями John L. Austin (1962), John R. Searle (1969), H. Paul Grice (1975) і Erving Goffman (1967, 1981), дає змогу інтерпретувати гендерно чутливу мову як сукупність мовленнєвих дій, що мають не лише формально-номінативний, а й ілокутивний та перлокутивний виміри. У такій перспективі звертання *пані, фахівчине, професорко, командирко* не обмежуються функцією позначення адресатки відповідно до її професійного, соціального чи інституційного статусу. Вони реалізують мовленнєвий акт *визнання компетентності, професійної суб'єктності та права на дискурсну видимість*. Натомість фамільярні або патерналістські звертання на зразок *красунечко, сонечко, дівчино* в офіційній чи професійній ситуації порушують прагматичну симетрію комунікації, оскільки зміщують адресатку з простору фахової взаємодії в простір естетизованого, інфантілізованого або приватизованого оцінювання. Отже, коректне звертання в гендерно чутливому дискурсі виконує не лише етикетну, а й *статусно-ідентифікаційну, прагматично-регулятивну та аксіологічну функції*, оскільки визначає межі поваги, комунікативної дистанції й соціального визнання адресата або адресатки.

Критичний дискурс-аналіз, пов'язаний із концепціями провідних дослідників цієї методологічної парадигми (Norman Fairclough, Teun A. van Dijk, Ruth Wodak, Michael Meyer, Gunther Kress, Theo van Leeuwen), акцентує на тому, що дискурс не лише репрезентує соціальні відносини, а й активно бере участь у їх відтворенні, легітимації, стандартизації або трансформації. Norman Fairclough (1992, 2003) розглядає мову як *соціальну практику*, у якій текст, дискурсна практика та соціокультурний контекст перебувають у взаємній детермінації. Teun A. van Dijk (2008) інтерпретує дискурс як механізм влади, контролю знань, керування соціальними уявленнями та формування колективних моделей сприйняття. Ruth Wodak і Michael Meyer (2016) наголошують на потребі виявлення прихованих ідеологічних структур, що функціують у звичних, на перший погляд нейтральних мовних формах. У цій аналітичній перспективі *маскулінні універсали, сексистські кліше, асиметричні назви професій і гендерно марковані оцінки зовнішності* постають не випадковими мовними відхиленнями чи індивідуальними стилістичними похибками, а елементами ширшого *дискурсного порядку*, який регулює символічну видимість, соціальну ієрархію, межі публічного визнання та легітимні способи репрезентації особистості в комунікативному просторі.

Комунікативний вимір дослідження гендерно чутливої мови спирається на теоретичні концепції провідних представників комунікативістики, соціосеміотики та медіатеорії (Roman Jakobson, Dell Hymes, M. A. K. Halliday, James W. Carey, Stuart Hall, Robert T. Craig, Jürgen Habermas, Marshall McLuhan, John Fiske, Denis McQuail), які дають змогу досліджувати мовлення не лише як систему передавання інформації, а як складний соціосеміотичний процес вироблення, кодування, декодування й інтерпретації сенсів. Roman Jakobson (1960) запропонував функційну модель комунікації, у якій мовне повідомлення організовують *адресант, адресат, контекст, код, контакт* і саме *повідомлення*, що особливо важливо для аналізу гендерно чутливих номінацій як елементів цілісної комунікативної ситуації. Dell Hymes (1974) довів, що мовленнєва компетентність охоплює не лише знання граматичної системи, а й уміння враховувати ситуацію спілкування, соціальні ролі учасників, жанрові конвенції, комунікативні норми та очікуваний ефект висловлення. M. A. K. Halliday і Christian M. I. M. Matthiessen (2014) інтерпретували мову як *соціально-семіотичну систему*, що виконує ідеаційну, міжособистісну й текстову метафункції, а отже, не лише репрезентує досвід, а й структурує соціальні взаємини та організовує дискурс. James W. Carey (1989), розмежовуючи трансмісійну й ритуальну моделі комунікації, влучно зауважив, що мовлення не тільки ретранслює інформацію, а й підтримує спільний символічний світ. Stuart Hall (1980), обґрунтовуючи модель *кодування й декодування*, довів, що сенс повідомлення формується не лише на рівні його продукування, а й у процесі рецепції, залежно від соціокультурних кодів аудиторії. Сукупність цих підходів дає підстави трактувати гендерно чутливу мову не як суто інструмент інформаційного обміну, а як механізм формування *спільного символічного порядку*, у межах якого мовні форми регулюють соціальну видимість, статусну рівність, інституційну легітимацію та аксіологічні параметри публічного дискурсу.

Мета статті полягає в лінгвокомунікативному та когнітивно-прагматичному обґрунтуванні гендерно чутливої мови як механізму *номінативної справедливості, дискурсної видимості* й трансформації українського публічного мовлення. У такому дослідницькому ракурсі гендерно чутлива мова постає не як сукупність окремих нормативних рекомендацій, а як складна лінгвосеміотична й соціокомунікативна система, що змінює способи мовної репрезентації особистості, регулює статусні відношення між учасниками комунікації та формує нові моделі публічного визнання. Для досягнення поставленої мети у статті окреслено теоретичні засади аналізу гендерно чутливої мови, виявлено її провідні *комунікативні стратегії*, описано мовні механізми їхньої реалізації, з'ясовано прагматичні ефекти *фемінітивів, парних номінацій, нейтральних назв і несексистських формул*, а також запропоновано модель, що пояснює взаємодію мовної форми, комунікативної ситуації, когнітивного фреймування, прагматичного ефекту та дискурсного результату. Особливу увагу зосереджено на тому, як граматична форма й номінативний вибір переходять із рівня мовної структури в площину соціально значущої комунікативної дії.

Матеріалом дослідження слугують сучасні практики гендерно чутливої комунікації, приклади трансформації андроцентричних конструкцій у гендерно чутливі мовні форми, а також публічні мовні одиниці, у яких репрезентовано стратегії візуалізації, нейтралізації або відмови від сексистського маркування. До аналізу залучено фемінітиви, парні номінації, гендерно нейтральні лексеми, коректні форми звертання, а також висловлення, що демонструють зміну способів адресування, репрезентації професійного статусу й символічного представлення жінок у публічному дискурсі. Матеріал дібрано з публічних медійних, освітніх, офіційно-ділових, PR-комунікативних і цифрових текстів сучасного українськомовного простору, у яких зафіксовано гендерно марковані та гендерно чутливі способи номінації, звертання й репрезентації соціальних ролей. Добір мовних одиниць здійснено за критеріями публічності, комунікативної релевантності, наявності гендерного маркування або його нейтралізації, а також показовості для аналізу стратегій візуалізації, нейтралізації та відмови від сексистських мовних форм. **Теоретико-методологію** основу дослідження становлять нормативно-правові та стратегійні документи, що формують інституційну рамку осмислення гендерно чутливої мови як інструменту недискримінаційної номінації, комунікативної етики та соціальної видимості. Зокрема, ураховано положення українського законодавства, стратегійних документів Кабінету Міністрів України, рекомендацій Міністерства оборони України та Ради Європи, які концептуалізують гендерну рівність як важливий компонент публічного, освітнього, безпекового й медійно-комунікативного дискурсу. **Методологічно** у статті поєднано *дискурс-аналіз, комунікативно-прагматичний аналіз, семантико-словотвірний аналіз, елементи критичного дискурс-аналізу та когнітивного моделювання*. Дискурс-аналіз надає змогу простежити функціонування гендерно чутливих форм у ширших комунікативних контекстах; комунікативно-прагматичний аналіз виявляє ілюктивну силу й перлюктивний ефект мовних одиниць; семантико-словотвірний аналіз пояснює структурну й значеннєву організацію фемінітивів та нейтральних номінацій; критичний дискурс-аналіз розкриває приховані ідеологічні механізми андроцентричної мовної норми; когнітивне моделювання дає змогу описати фрейми, через які гендерно чутлива мова розширює уявлення про професійну суб'єктність, соціальну рівність і дискурсну видимість.

Виклад основного матеріалу. Гендерно чутлива мова постає як системно організована сукупність *мовних, комунікативних і дискурсних рішень*, що забезпечують коректну, видиму й недискримінаційну репрезентацію людини в публічному просторі. Її функційний потенціал не обмежено лексичною корекцією або заміною окремих слів, оскільки кожна номінація в соціально значущому мовленні виконує роль індексу статусу, маркера суб'єктності й засобу символічного визнання. У сучасних дискурсних студіях гендерно чутливу мову розглядають не лише як сукупність мовних засобів, а як

комунікативний механізм, що забезпечує репрезентацію принципів рівності, інклюзивності та недискримінації в суспільній взаємодії. Її функціонування відбувається в межах складної системи взаємозв'язків між адресантом, адресатом, соціокультурним контекстом і прагматичними наслідками мовленнєвої діяльності.

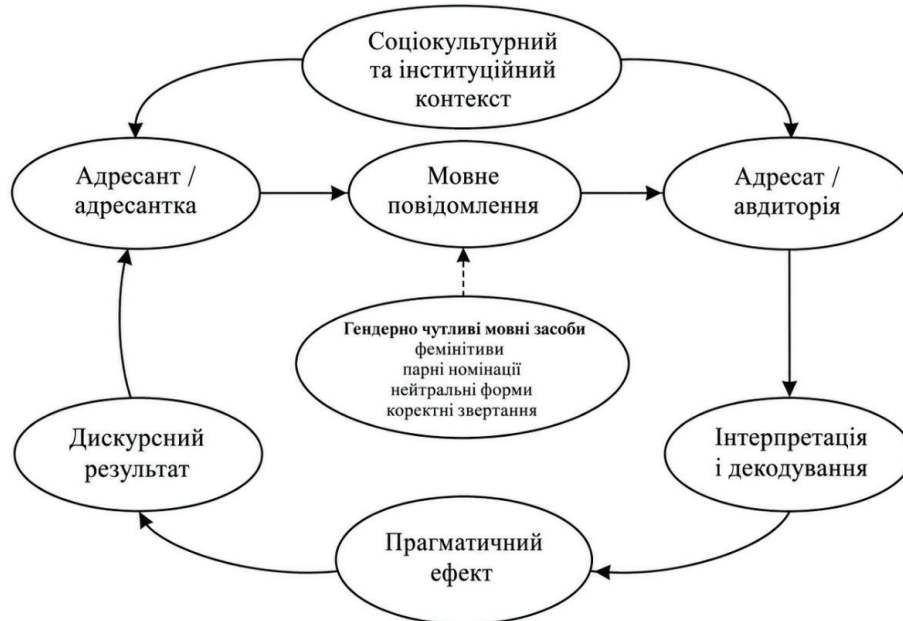

Рис. 1. Концептуальна схема функціонування гендерно чутливої мови в комунікативному дискурсі

Запропонована схема демонструє циклічну модель комунікативного дискурсу гендерно чутливої мови. У центрі комунікації перебуває мовне повідомлення, яке продукує адресант або адресантка з урахуванням гендерно чутливих мовних засобів, зокрема *фемінітивів, парних номінацій, нейтральних форм і коректних звертань*. Процес комунікації відбувається під впливом соціокультурного та інституційного контексту, який визначає норми й очікування мовленнєвої взаємодії. Після сприйняття повідомлення адресат здійснює його інтерпретацію та декодування, що зумовлює певний прагматичний ефект, формує дискурсний результат і впливає на подальші комунікативні практики. Гендерно чутлива мова постає не лише лінгвістичним інструментом номінації, а й засобом конструювання інклюзивного комунікативного простору та відтворення соціальних цінностей у дискурсі.

Коли мовці використовують форми *директорка, професорка, військовослужбовиця, тренерка, редакторка, авторка, депутатка, журналістка, адвокатка, речниця, дослідниця, експертка, волонтерка, командирка* вони не лише узгоджують професійну назву з особою жіночої статі, а й легітимізують її професійний статус як мовно повноцінний і соціально рівновартісний. Така номінативна практика усуває потребу в перифрастичних конструкціях як-от *жінка-керівник, жінка-міністр, жінка-поліцейський, жінка-військовослужбовець, жінка-науковець*, у яких маскулінна форма й надалі зберігає позицію структурного центру, тоді як жіноча присутність постає лише додатковим уточненням до чоловічої граматичної норми. У цьому сенсі фемінітив не є декоративним або факультативним елементом мовлення, а функціонує як *номінативний механізм дискурсної видимості*, що вводить жінку в професійний, управлінський, освітній, військовий, політичний і медійний простір не як виняток, а як повноцінну суб'єктку дії.

З погляду словотвору *фемінітиви* цілком відповідають внутрішній логіці української мовної системи, яка має розвинені дериваційні моделі творення назв осіб жіночого роду. До найпродуктивніших належать моделі із суфіксами *-к-, -иц-, -ин-, -ес-* та іншими формантами, що дають змогу природно формувати назви жінок за професією, посадою, видом діяльності чи соціальною роллю. Саме тому лексеми *авторка, редакторка, директорка, експертка, журналістка, депутатка, адвокатка, волонтерка, науковиця, фахівчиня, керівниця, радниця, дослідниця, психологиня, соціологиня, філологиня, політологиня, критикиня* мають не випадковий, а системний характер. Їхня активізація в сучасному українському дискурсі засвідчує не руйнування мовної норми, а розгортання її словотвірного потенціалу, зумовленого потребою точнішої номінації соціальної реальності. Опір таким формам часто пояснює не граматична непридатність, а *соціальна інерція*, пов'язана з уявленням про маскулінну форму як престижнішу, офіційнішу або «нейтральнішу». Насправді ж форми на кшталт *професорка, ректорка, посадовиця, речниця, лікарка, освітянка, тренерка* демонструють природну спроможність української мови називати фаховий статус жінки без додаткового пояснення через чоловічу номінативну модель.

Стратегія відмови від сексистських і дискримінаційних мовних форм передбачає цілеспрямоване усунення з комунікативної практики висловлень, що знецінюють особистість, редукують її до статевої ознаки або відтворюють стереотипізований розподіл соціальних ролей. Мовні формули на зразок *жіноча логіка, слабка статя, не жіноча справа, чоловіки кращі керівники, жінки кращі виконавиці, справжній чоловік має забезпечувати, дівчина має бути м'якою, для жінки головне сім'я, чоловіки не плачуть, кар'єристка, залізна леді, жіночий колектив складний, молоденька дівчинка на посаді, гарна для керівниці, надто емоційна для управління* мають не лише оцінно-експресивний, а й когнітивно-фреймовий характер. Вони активують усталені інтерпретаційні схеми, у яких стать функціонує як визначальний параметр компетентності, поведінкової моделі, професійної спроможності, емоційної реактивності або управлінського потенціалу. Такі висловлення не просто вербалізують упередження, а закріплюють у мовній свідомості асиметричні уявлення про соціальні можливості жінок і чоловіків.

Заміна дискримінаційних формул на точні, нейтральні й недискримінаційні висловлення змінює не лише лексико-семантичну організацію тексту, а й саму логіку комунікативного мислення. Наприклад, замість *не жіноча справа* коректніше сказати *сфера, що потребує відповідної фахової підготовки*; замість *чоловіки кращі керівники* слід уживати *ефективність управління залежить від професійної компетентності, досвіду, лідерських навичок і управлінської культури*; замість *жінки кращі виконавиці* варто писати *виконавська дисципліна є індивідуальною професійною характеристикою, а не гендерною ознакою*. У такому підході людину інтерпретують через її фаховість, дію, відповідальність, досвід, статус і соціальну суб'єктність, а не через стереотипізовану гендерну категоризацію.

Особливої уваги потребують *форми звертання* в офіційному, освітньому, медійному й професійному дискурсі. Коректними вважаємо звертання *пані професорко, пані директорко, пані ректорко, пані командирко, пані редакторко, шановна колего, шановні учасниці й учасники, колежанки й колеги*. Натомість звертання на зразок *сонечко, красунечко, жіночко, наша чарівна колего* в офіційній ситуації зміщують комунікацію з професійної площини в приватний або оцінно-тілесний реєстр. Вони можуть знижувати статус адресатки, навіть якщо мовець не має свідомого наміру образити її. Саме тому гендерно чутлива комунікація передбачає не формальну «мовну обережність», а *прагматичну точність*, а зберігає симетрію взаємодії, професійну дистанцію та соціальну гідність адресата або адресатки. Гендерно чутлива мова функціонує як *лінгвістичний механізм номінативної справедливості* й водночас як *комунікативна стратегія соціального визнання*. Вона не зводиться до механічного додавання фемінітивів чи вилучення окремих сексистських висловів, а формує ширший режим мовної репрезентації, у якому кожна особа отримує право на точне, коректне й статусно відповідне називання. У цьому полягає її когнітивно-прагматичний ефект: гендерно чутлива номінація змінює спосіб осмислення соціальної реальності, розширює прототипи професійної ролі, послаблює маскуліний універсалізм і формує інклюзивний дискурс, у якому мовна форма переходить у соціально значущий комунікативний результат.

У прагматичному вимірі сексистське висловлення має специфічну ілюкутивну силу, оскільки воно може маскуватися під *жарт, комплімент, доброзичливе зауваження, традиційну етикетну формулу* або нібито *нейтральну побутову репліку*, однак на рівні перлокутивного ефекту продукує приниження, знецінення, інфантилізацію, фаміліаризацію або статусне пониження адресата чи адресатки. У цьому контексті продуктивною є концепція «обличчя» та ритуальної організації міжособистісної взаємодії (Erving Goffman), відповідно до якої комунікація передбачає постійне символічне підтримання соціальної гідності її учасників. (Goffman, 1967). Некоректне звертання, фамілярна номінація або оцінювання зовнішності в професійному контексті порушують *комунікативне обличчя* адресатки, оскільки зміщують взаємодію з інституційною площиною фахового визнання в площину приватизованого, тілесно орієнтованого чи патерналістського оцінювання.

Наприклад, висловлення *«для жінки Ви дуже впевнено керуєте»*, *«така гарна, а ще й розумна»*, *«не нервуйте, Ви ж дівчина»*, *«дівчатка, зробіть каву»*, *«наша чарівна колега презентує звіт»*, *«молоденька керівниця, але вже старається»* зовні можуть подаватися як комплімент або доброзичливий коментар, проте фактично вони редукують професійну суб'єктність жінки до віку, зовнішності, емоційності або стереотипно очікуваної поведінки. У таких випадках мовлення не лише передає інформацію, а й виконує статусно-регулятивну дію: визначає, кого визнають фахівцем або фахівчицею, кому надають право на авторитетне мовлення, а кого переводять у позицію об'єкта оцінювання. Саме тому сексистські мовні практики слід інтерпретувати не як випадкові етикетні похибки, а як прагматичні механізми асиметризації комунікації, що впливають на статусну позицію мовної особистості в дискурсі.

Стратегія візуалізації реалізує інший тип комунікативного завдання. Вона не просто усуває дискримінаційні форми, а активно вводить жінок у мовну картину професійного, громадського, освітнього, військового, політичного, наукового й медійного життя. Парні номінації *захисники і захисниці, військовослужбовці та військовослужбовиці, волонтери й волонтерки, посадовці й посадовиці, експерти й експертки* виконують *дискурсно коригувальну функцію*. Вони потрібні насамперед там, де попередня мовна традиція формувала уявлення про чоловічу монополію на певну діяльність або закріплювала чоловічий рід як універсальний спосіб репрезентації професійної спільноти. Тому такі конструкції не варто оцінювати лише за критерієм мовної економії. Їхній комунікативний сенс полягає в корекції *соціальної видимості* й у демонтажі тих номінативних практик, які тривалий час залишали жіночу участь імпліцитною.

Особливо важливо застосовувати стратегію візуалізації в контекстах, пов'язаних із професіями або ролями, які історично сприймали як переважно чоловічі: *командирка, військовослужбовиця, поліцейська, рятувальниця, пілотеса, інженерка, ректорка, держслужбовиця, аналітикиня, суддя або суддя-жінка* залежно від нормативного й стилістичного контексту. Наприклад, формула *захисники України* в урочистому або медійному дискурсі може бути доповнена формою *захисники і захисниці України*, якщо комунікативна мета полягає в підкресленні участі жінок у захисті держави. Так само замість узагальненої формули *науковці університету презентували результати дослідження* у відповідному контексті доречно вжити *науковці й науковиці університету презентували результати дослідження*, якщо потрібно актуалізувати реальну участь жінок у науковій праці. У цих випадках парна номінація не є надмірністю, а виконує репрезентативну, аксіологічну й персуазивну функції.

Стратегія нейтралізації передбачає свідоме уникання гендерного маркування в тих комунікативних ситуаціях, де стать особи не становить змістово релевантної ознаки й не впливає на інтерпретацію повідомлення. У таких контекстах доцільно використовувати узагальнювальні, гендерно нейтральні або інституційно нейтральні номінації на зразок *особа, команда, персонал, аудиторія, спільнота, фахове середовище, студентство*. Такі форми дають змогу уникнути необґрунтованої граматичної маскулінізації тексту й водночас зберегти точність повідомлення. Наприклад, в інструктивному, адміністративному або номінативно-комунікативному дискурсі формула *постраждала особа* є точнішою й інклюзивнішою за формулу *потерпілий*, якщо йдеться про будь-яку людину незалежно від статі. Аналогічно замість *кожен студент повинен подати заяву* можна написати *кожна особа, яка навчається, має подати заяву* або *здобувачі й здобувачки освіти подають заяву*. Замість *працівник зобов'язаний повідомити керівника* доречно вжити *працівник або працівниця зобов'язані повідомити керівника чи керівницю* або, у стислому адміністративному стилі, *персонал зобов'язаний повідомити адміністрацію*. Такі заміни не лише коригують граматичну форму, а й змінюють спосіб адресування, конструюючи текст відкритішим для різних груп аудиторії.

Водночас нейтралізацію не варто абсолютизувати, адже вона не повинна витіснити фемінітиви там, де потрібно назвати конкретну жінку, актуалізувати її професійний статус або забезпечити її дискурсну видимість. Якщо йдеться про конкретну особу, коректніше писати *директорка школи представила програму, професорка виголосила доповідь, командирка підрозділу прокоментувала ситуацію, редакторка підготувала випуск*, а не замінювати ці форми нейтральними конструкціями на зразок *представник адміністрації, фахівець, посадова особа*, якщо така нейтралізація нівелює жіночу присутність. Отже, стратегія нейтралізації є ефективною лише за умови контекстуально виваженого застосування, коли вона не нівелює жіночу суб'єктність, а усуває надлишкове, нерелевантне або стереотипне гендерне маркування.

Візуалізація і нейтралізація не суперечать одна одній. Вони належать до різних режимів комунікативної доцільності. Візуалізація актуальна тоді, коли соціальна група, роль або професія історично зазнавали невидимості, а тому потребують виразного мовного представлення. Нейтралізація доречна тоді, коли стать не є релевантною для змісту повідомлення, а її маркування може створити зайву семантичну або прагматичну напругу. Комунікативна компетентність полягає в умінні обрати не механічно правильну, а *контекстуально релевантну стратегію*. Саме тому гендерно чутлива мова потребує не лише знання форм, а й розвиненої *прагматичної свідомості*, здатності враховувати жанр, аудиторію, інституційний статус мовлення, комунікативну мету та можливий перлокутивний ефект висловлення.

У лінгвокомунікативній перспективі гендерно чутливу мову доцільно інтерпретувати крізь модель взаємодії *адресанта, адресата, повідомлення, коду, каналу, жанру та соціокультурного контексту*, у межах якої мовне повідомлення постає не лише результатом добору лексико-граматичних засобів, а складним актом *соціального кодування сенсів*. Адресант або адресантка конструює висловлення відповідно до комунікативної мети, жанрових параметрів, каналу передавання, інституційного статусу мовлення, очікуваної реакції аудиторії та прогнозованого перлокутивного ефекту. Адресат або ширша аудиторія, своєю чергою, декодує повідомлення не ізольовано, а крізь призму власних ціннісних настанов, соціального досвіду, комунікативних очікувань, культурних кодів і попередньо сформованих дискурсних уявлень. За таких умов *андроцентричні формули, маскуліні універсалії, асиметричні професійні номінації чи сексистські кліше* можуть знижувати рівень довіри до комунікатора, провокувати рецептивний спротив, посилювати відчуття символічного виключення або сигналізувати про інституційну нечутливість до принципів рівності й недискримінації. Натомість використання *гендерно чутливих мовних засобів* підвищує інклюзивний потенціал повідомлення, зміцнює його етичну легітимність, посилює персуазивність комунікації та формує умови для рівноправної участі різних соціальних суб'єктів у публічному дискурсі.

У цьому контексті методологічно продуктивною є модель кодування й декодування смислів (Stuart Hall, 1980), у межах якої комунікацію інтерпретовано як соціосеміотичний процес продукування, трансляції та інтерпретації значень у конкретному соціокультурному середовищі. Гендерно чутлива номінація кодує не лише фактичну інформацію про особу, її статус, професійну роль або інституційну належність, а й виразний *аксіологічний сигнал*, що засвідчує визнання рівності, поваги, соціальної видимості та недискримінаційного характеру комунікативної взаємодії. Наприклад, форми *професорка, командирка, редакторка, науковиця, речниця, військовослужбовиця* не тільки називають особу жіночої статі, а й кодують її професійну суб'єктність як повноцінну, нормативну й соціально легітимну. Аудиторія декодує такий вибір як маркер демократичної, професійної й етично відповідальної комунікації, зорієнтованої на інклюзивність і символічне визнання різних соціальних суб'єктів. Натомість сексистська або андроцентрична форма може кодувати інерцію попередньої мовної норми навіть тоді, коли мовець або мовиця не мають експліцитної дискримінаційної інтенції, оскільки мовна форма здатна відтворювати ідеологічні сенси незалежно від суб'єктивного наміру адресанта.

Ритуальна модель комунікації (James W. Carey, 1989) дає змогу розгорнути ще один принципово важливий аспект цієї проблеми. У межах такого підходу мовлення постає не лише засобом передавання інформації, а й механізмом підтримання спільного символічного світу, у якому суспільство відтворює уявлення про норму, статус, належність, авторитет і легітимну участь у публічному просторі. Якщо в цьому символічному світі системно домінують лише маскулініні форми на кшталт *керівник, науковець, автор, захисник, військовослужбовець, експерт*, то професійна, громадянська й інституційна присутність жінок залишається менш помітною, імпліцитною або вторинно маркованою. Натомість регулярне функціонування фемінітивів, парних номінацій і гендерно нейтральних форм поступово стандартизує жіночу присутність у різних сферах соціальної практики та змінює колективні моделі сприйняття професійної суб'єктності. У такій перспективі гендерно чутлива мова постає не просто технікою редагування тексту, а *ритуалізованою практикою визнання*, що закріплює рівність, видимість і гідність як базові параметри сучасної комунікативної культури.

Семіотичний аспект цієї проблеми пов'язаний із тим, що кожна мовна форма виконує роль знака, у якому поєднані граматична структура, соціальний сенс і прагматичний ефект. Лексема *командирка* не лише позначає жінку, яка командує підрозділом, а вводить до дискурсу новий знак професійної суб'єктності, що руйнує очікування про руйнівне чоловічий характер командування. Лексема *науковиця* не просто дублює форму *науковець*, а формує окремий канал символічної ідентифікації жінки з наукою, дослідницькою діяльністю та академічним авторитетом. Лексема *авторка* робить творчу й інтелектуальну діяльність гендерно видимою, не відриваючи її від професійної універсальності. Аналогічно форми *ректорка, завідувачка, доцентка, професорка, інженерка, адвокатка, аналітикиня, експертка, волонтерка, захисниця, танкістка, артилеристка, снайперка, солдатка* не лише заповнюють словотвірні позиції в мовній системі, а й продукують нові знаки соціального визнання, через які український публічний дискурс розширює межі репрезентації жіночої професійної, громадянської та інституційної участі.

Гендерно чутлива мова функціонує як *механізм соціального кодування, ритуальна практика визнання та знакова система дискурсної видимості*. Вона змінює не лише окремі лексеми, а й саму *архітектоніку публічного мовлення*, оскільки впливає на те, кого суспільство бачить, як називає, кому надає статус мовного суб'єкта і які форми участі визнає нормативними, легітимними й ціннісно значущими.

Когнітивна дія фемінітивів полягає в перебудові прототипових сценаріїв і розширенні ментальних моделей, через які аудиторія осмислює професійні, соціальні та інституційні ролі. Якщо в мовному досвіді реципієнтів систематично функціують лише форми *директор, професор, міністр, військовослужбовець, командир, науковець, керівник, експерт*, то саме маскулініний образ поступово закріплюється як прототип відповідної соціальної ролі. За таких умов чоловіча номінація не лише позначає професію, а й формує когнітивне очікування щодо того, хто є «типичним» носієм певного статусу, авторитету

чи фахової компетентності. Натомість регулярне функціонування форм *директорка, професорка, військовослужбовиця, командирка, науковиця, керівниця, експертка, ректорка, аналітикиня, інженерка* розширює межі прототипу й актуалізує іншу модель професійної суб'єктності. Мовна повторюваність підвищує когнітивну доступність відповідних образів, а отже, впливає на соціальну уяву, змінюючи уявлення про те, хто може бути *лідеркою, дослідницею, командиркою, політичницею, авторкою* або *фахівчинєю* в певній галузі.

Проблема *коректного звертання* становить окремий і надзвичайно важливий аспект гендерно чутливої комунікації, оскільки звертання не лише встановлює контакт між учасниками взаємодії, а й визначає характер комунікативної дис-танції, статусну симетрію та рівень інституційної поваги. Форми *пані, пане, шановна колего, шановний колего, шановне товариство, шановна аудиторіє, шановні учасниці й учасники, пані професорко, пані директорко, пані командирко, пані редакторко* підтримують етичну впорядкованість мовлення, фіксують професійний або соціальний статус адресата чи адресатки та забезпечують комунікативну рівновагу. Натомість звертання як-от *дороженька, любонько, дівчинко, моя хороша* в офіційному, освітньому, медійному чи професійному просторі актуалізують фамільярний, патерналістський або побутово-оцінний реєстр мовлення, що зміщує адресатку з позиції професійної суб'єктності в позицію інфантилізованого чи емоційно зниженого сприйняття. Вони можуть сприйматися мовцем як доброзичливі або емоційно теплі, однак у кому-нікативному ефекті зміщують центр уваги з професійної ролі, компетентності, громадянського статусу чи інституційної позиції адресатки на її стать, вік, зовнішність або емоційну привабливість.

Комунікативний аналіз гендерно чутливої мови потребує врахування не лише лексико-граматичної організації повідомлення, а й каналу його поширення, жанрової специфіки, типу аудиторії, інституційного контексту та очікуваного перлюкувативного ефекту. У медіатексті, соціальних мережах, офіційному листуванні, навчальному матеріалі, публічному виступі, рекламному повідомленні чи PR-комунікації гендерно чутлива мова реалізує різні комунікативні, прагматичні й аксіологічні функції. У медіадискурсі вона впливає на рамку суспільної інтерпретації події, визначаючи, кого аудиторія бачить як активного суб'єкта дії, експертності, відповідальності або ухвалення рішень. Наприклад, формули *експертка пояснила, військовослужбовиця повідомила, науковиця презентувала результати, керівниця прокоментувала рішення* актуалізують не лише факт участі жінки в події, а і її право на авторитетне мовлення в публічному просторі. В офіційно-діловому дискурсі гендерно чутлива мова формує інституційну коректність і демонструє відповідність комунікації принципам рівності, недискримінації та професійної етики. В освітньому дискурсі вона конструює моделі ролівої ідентифікації для студентства й учнівства, розширюючи уявлення про можливі професійні, соціальні та громадянські ролі жінок і чоловіків. У рекламному та PR-дискурсі вона позначає етичний профіль бренду, організації чи інституції, а в цифровій комунікації функціонує як маркер оперативного ціннісного позиціонування, що безпосередньо впливає на рецепцію повідомлення, рівень довіри до комунікатора та готовність аудиторії до взаємодії.

Окремою аналітичною увагою потребує взаємозв'язок *гендерно чутливої мови й медіатексту* як полікодової комунікативної структури. У медійному просторі вербальні одиниці функціонують не ізольовано, а у взаємодії з візуальними, графічними, аудіальними, композиційними, жанровими та цифровими кодами, які спільно формують сенсотворчу й оцінну рамку повідомлення. Саме тому гендерна чутливість не може обмежуватися лише рівнем словесної номінації. Якщо текст коректно називає *експертку, офіцерку, захисницю, військовослужбовицю, політичницю* чи *редакторку*, але візуальний супровід об'єктивує її зовнішність, маргіналізує професійний статус, акцентує на приватній ролі або підсилює стереотипну модель жіночості, загальний комунікативний ефект набуває внутрішньої суперечливості. Наприклад, заголовок може називати жінку *фахівчинєю з безпеки*, але фото, підпис або композиційне розміщення можуть зміщувати увагу з її експертності на зовнішність, вік чи сімейний статус. У такому разі формально коректна номінація не гарантує повної етичної репрезентації, оскільки невербальні елементи медіатексту можуть відтворювати ті самі стереотипні коди, які вербальний рівень намагається подолати.

У полікодовому медіатексті гендерно чутлива комунікація має охоплювати не лише номінацію, а й добір *зображення, композиційне розміщення, заголовковий комплекс, підпис, цитатний матеріал, інтонаційне оформлення, контекст поширення* та прогнозовані способи декодування повідомлення аудиторією. Важливо, щоб вербальний і невербальний рівні не вступали в семіотичний конфлікт. Наприклад, якщо матеріал присвячено науковому досягненню, доречно акцентувати на дослідницькому результаті, професійному статусі й інституційній ролі авторки, а не на її зовнішності чи приватному житті. Якщо медіатекст розповідає про військовослужбовицю, візуальний супровід має підтримувати рамку професійної суб'єктності, а не переводити сприйняття в площину екзотики або винятковості. Якщо йдеться про *політичницю, керівницю* чи *експертку*, заголовок, фото й цитата мають спільно конструювати образ компетентної учасниці публічного процесу, а не відтворювати стереотипні кліше про «жіночу емоційність», «м'якість» або «нетиповість» її ролі.

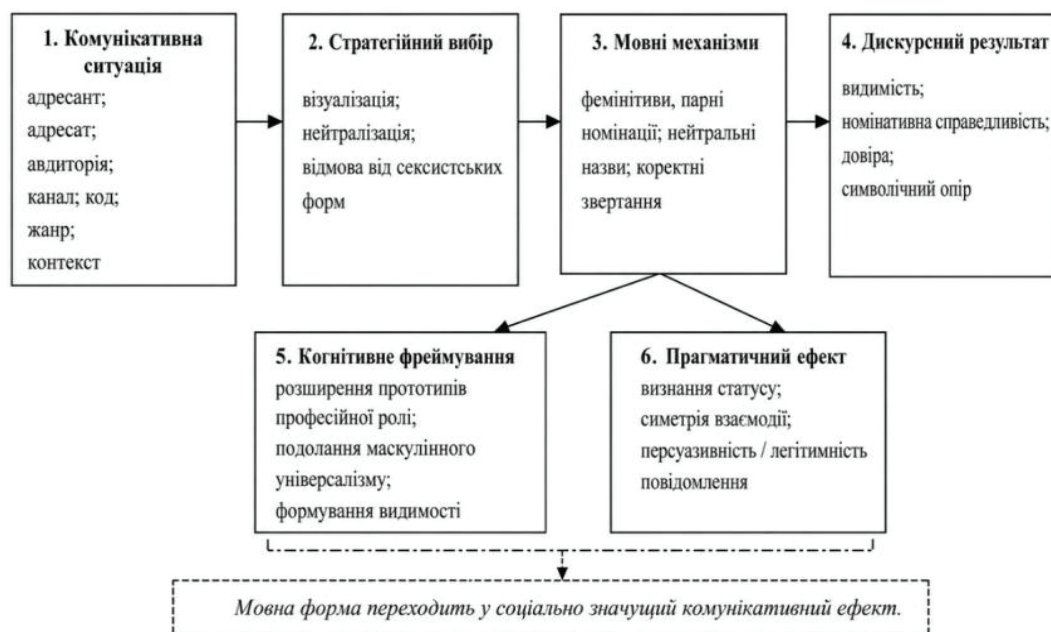
Отже, гендерна чутливість у медіадискурсі постає як комплексний принцип семіотичної узгодженості, за якого вербальні й невербальні елементи повідомлення не суперечать одне одному, а спільно формують дискурсну видимість, професійне визнання та етичну репрезентацію особистості. У цьому вимірі гендерно чутлива мова виходить за межі власне граматичної корекції й набуває статусу ширшої комунікативної стратегії, що регулює способи називання, репрезентації, цитування, розміщення й інтерпретації соціальних суб'єктів у публічному просторі. Саме така стратегія дає змогу поєднати мовну точність, прагматичну коректність, візуальну етику та аксіологічну відповідальність сучасної комунікації.

Із цього постає потреба в розробленні *авторської комунікативно-дискурсної моделі*, здатної пояснити функціонування гендерно чутливої мови як багаторівневого *лінгвокомунікативного, когнітивно-прагматичного й соціосеміотичного* явища. Така модель має інтерпретувати гендерно чутливу мову не як сукупність ізольованих лексико-граматичних одиниць, а як цілісну систему взаємодії мовної форми, комунікативної ситуації, стратегійного вибору адресанта або адресантки, когнітивного фреймування соціальних ролей, прагматичного ефекту висловлення та дискурсного результату. До її структури входять *фемінітиви, парні номінації, гендерно нейтральні форми, коректні звертання*, а також механізми відмови від *сексистських кліше*, уникання андроцентричних універсалій і нейтралізації нерелевантного *гендерного маркування*.

У межах цієї моделі *комунікативна ситуація* постає вихідним параметром аналізу, оскільки саме вона визначає статус учасників взаємодії, жанр повідомлення, канал його поширення, інституційний контекст, очікування аудиторії та можливі способи декодування мовної форми. *Стратегійний вибір* адресанта або адресантки охоплює рішення щодо того, яку мовну

тактику застосувати в конкретному дискурсному середовищі: *візуалізацію* жінок через фемінітиви й парні номінації, *нейтралізацію* гендерного маркування там, де стаття не має змістової релевантності, або *відмову від сексистських форм*, що знецінюють, інфантилізують чи маргіналізують особистість. Мовні механізми, відповідно, виконують не лише номінативну, а й статусно-регулятивну, аксіологічну та персуазивну функції.

Комунікативно-дискурсна модель гендерно чутливої мови

Джерело: розроблено авторами на основі аналізу наукової літератури з гендерної лінгвістики, комунікативістики та соціального конструктивізму мови.

Рис. 2. Комунікативно-дискурсна модель функціонування гендерно чутливої мови

Запропонована комунікативно-дискурсна модель репрезентує гендерно чутливу мову як багаторівневий *лінгвокомунікативний, когнітивно-прагматичний і соціосеміотичний механізм*, що розгортається не з ізольованої лексики, а з цілісної комунікативної ситуації. Адресант або адресантка конструює повідомлення з урахуванням аудиторії, каналу передавання, жанрової специфіки, коду, інституційного середовища, соціокультурного контексту та очікуваного способу декодування. Саме ці параметри визначають *стратегійний вибір* між візуалізацією, нейтралізацією та відмовою від сексистських мовних форм. На наступному рівні активуються конкретні мовні механізми, зокрема *фемінітиви, парні номінації, гендерно нейтральні лексеми, коректні звертання* та редагування стереотипізованих висловлень. Їхнє функціонування змінює когнітивне фреймування соціальних ролей, розширює уявлення про професійну, громадянську й інституційну суб'єктність жінок і чоловіків, а також продукує прагматичний ефект визнання, довіри, комунікативної симетрії, персуазивності й етичної легітимності. У підсумку формується *дискурсний результат*, що відзеркалено в номінативній справедливості, інклюзивній комунікації, символічному опорі андроцентризмові та демократизації мовної норми.

Важливим компонентом цієї моделі є *зворотний зв'язок*, оскільки гендерно чутлива мова не функціонує як застигла система прескриптивних правил. Вона розвивається в процесі суспільного обговорення, медійної практики, освітньої стандартизації, фахового редагування, офіційного рекомендаційного дискурсу та реакцій мовної спільноти. Саме тому одні номінативні форми швидко входять до активного вжитку, інші потребують адаптації, а частина залишається предметом фахової, редакторської й суспільної дискусії. Проте сама дискусійність не заперечує потреби в гендерній чутливості, а навпаки засвідчує динамічну роботу мовної системи над виробленням нових способів репрезентації соціальної реальності. У цьому сенсі мовна норма постає не як статичний припис, а як рухома система узгодження між граматичним потенціалом мови, комунікативними потребами суспільства та аксіологічними запитами публічного дискурсу.

У площині медійної та інституційної комунікації гендерно чутлива мова виконує також *довіротворчу функцію*, оскільки сучасна аудиторія дедалі частіше оцінює не лише зміст повідомлення, а й етичну якість його мовного оформлення. Некоректна номінація, андроцентрична формула або сексистське кліше здатні послабити персуазивний потенціал навіть фахово підготовленого тексту, тоді як точне, інклюзивне й контекстуально виважене мовлення підвищує рівень професійності, відповідальності та інституційної легітимності комунікатора або комунікаторки. У цьому аспекті простежуємо зв'язок із теорією комунікативної дії (Jürgen Habermas, 1984), у межах якої раціональна комунікація ґрунтується на взаємному визнанні учасників, орієнтації на порозуміння та етичній прийнятності мовленнєвої взаємодії. Гендерно чутлива мова, відповідно, постає не лише інструментом коректної номінації, а й умовою демократичного комунікативного порядку, у якому мовна форма підтримує рівність, гідність і соціальну видимість усіх учасників дискурсу.

На рівні суспільної динаміки гендерно чутлива мова функціонує як інструмент *когнітивного й символічного опору*, спрямований не лише проти окремих некоректних висловлень, а й проти ширшої системи андроцентричних уявлень, у межах якої маскулізм тривалий час функціонував як універсальна норма, тоді як фемінне набувало статусу похідного, периферійного або другорядного. У цьому аспекті поняття *символічного опору*, застосоване до аналізу воєнного газетного дискурсу

(Maslova, 2026), виявляє евристичний потенціал і для осмислення інклюзивної комунікації. Гендерно чутлива мова формує символічну резистентність до мовних практик, що відтворюють нерівність, підтримують дискурсну невидимість жінок і редукують особистість до стереотипізованої гендерної ролі. У такій перспективі фемінітиви, парні номінації, нейтральні лексеми й коректні звертання функціують як засоби не лише мовної корекції, а й когнітивно-прагматичного переозначення соціальної реальності.

Український контекст додає цій проблемі виразного *аксіологічного* й *соціокультурного* виміру. Гендерно чутлива мова входить у ширший процес демократизації публічного мовлення, утвердження прав людини, оновлення освітніх, медійних та інституційних стандартів, а також відмежування від авторитарних моделей мовної політики. У сучасному українському дискурсі фемінітиви й інклюзивні номінації не просто модернізують мовну норму. Вони позначають нову етику комунікації, у якій кожна людина має право на точне, гідне й соціально видиме омовлення. Саме тому гендерно чутлива мова постає не периферійною темою мовної політики, а важливим компонентом символічної модернізації українського публічного простору.

Практичний вимір окресленої проблематики актуалізує потребу в системному навчанні гендерно чутливої комунікації, яке має охоплювати не лише засвоєння рекомендованих фемінітивів чи нормативно коректних номінативних форм, а й аналітичне опрацювання комунікативних ситуацій, жанрових конвенцій, прагматичних ризиків, медійних ефектів і способів фахового редагування тексту.

Окремий прикладний напрям становить *редагування гендерно сліпих текстів*, що потребує не механічної заміни окремих лексем, а комплексної *лінгвопрагматичної експертизи* висловлення. Такий аналіз має спиратися на низку діагностичних критеріїв: чи коректно названо всіх учасників і учасниць комунікації; чи не приховує чоловічий рід жіночу присутність; чи не акцентує текст статі там, де вона не має змістової релевантності; чи не містить висловлення стереотипного оцінювання; чи не зміщує повідомлення увагу з компетентності, статусу або дії на зовнішність; чи відповідає звертання жанрові, соціальному статусу адресата або адресатки та належній комунікативній дистанції. Такий алгоритм дає змогу перевести гендерну чутливість із рівня декларативного принципу в площину реальної текстотворчої, редакторської та інституційної практики, де мовна форма функціонує як інструмент етичної репрезентації, номінативної справедливості й дискурсної видимості.

Висновки. Гендерно чутлива мова постає як багаторівневе лінгвістичне й комунікативістичне явище, що охоплює словотвірний, лексико-семантичний, граматичний, прагматичний, когнітивний, семіотичний і дискурсно-інституційний рівні мовної організації. Її базові стратегії, зокрема відмова від сексистських і дискримінаційних мовних форм, візуалізація жінок та нейтралізація нерелевантної гендерної маркованості, формують цілісну систему інклюзивної комунікації, зорієнтовану не лише на нормативну коректність, а й на переосмислення механізмів соціальної репрезентації. Така система конструює новий режим дискурсної видимості, у межах якого професійні, громадянські, освітні, політичні, управлінські та безпекові ролі отримують точне, симетричне й аксіологічно справедливе мовне позначення.

Фемінітиви в цій системі виконують функцію *номінативної справедливості* та *символічного уявлення жіночої суб'єктності*. Вони не є периферійними стилістичними варіантами чи факультативними мовними інноваціями, а становлять органічний вияв дериваційного потенціалу української мови. Їхнє регулярне функціонування трансформує когнітивні сценарії аудиторії, розширює прототипи професійної й соціальної ролі, посилює символічну присутність жінок у публічному просторі та деконструє маскуліний універсалізм як приховану норму офіційного, медійного й інституційного мовлення. Гендерно нейтральні номінації, зі свого боку, забезпечують змістову точність у тих контекстах, де статі не має комунікативної релевантності, і запобігають необгрунтованому акцентуванню гендерної ознаки.

У фокусі комунікативістики гендерно чутлива мова функціонує як інструмент організації взаємодії між адресантом або адресанткою, повідомленням, каналом, кодом, адресатом або аудиторією та соціальним контекстом. Вона впливає на процеси *кодування й декодування* сенсів, *рівень довіри* до повідомлення, *персуазивний потенціал* тексту, *символічну легітимність* інституції та *етичну якість* публічного діалогу. Запропонована комунікативно-дискурсна модель засвідчує, що гендерно чутлива мова функціонує як динамічний процес, у якому стратегійний вибір мовця або мовиці активує відповідні мовні механізми, змінює когнітивне фреймування соціальних ролей, продукує прагматичний ефект визнання й формує дискурсний результат у вигляді *видимості, довіри, симетрії взаємодії* та *символічного опору* андроцентричним моделям мовлення.

Отже, гендерно чутливу мову доцільно розглядати як вагомий складник сучасної української мовної політики, освітньої культури, медійної відповідальності й демократизації публічного дискурсу. Вона не лише описує соціальну реальність, а й бере участь у її семіотичному, когнітивному та комунікативному переформатуванні. Її впровадження поглиблює *мовну культуру*, посилює *інституційну атрибуцію комунікативних практик*, формує *етичну чутливість мовної особистості* та підтримує *символічну резистентність* до андроцентричних, дискримінаційних і стереотипізованих моделей соціального мислення.

Література:

1. Austin, J. L. (1962). *How to do things with words: The William James lectures delivered at Harvard University in 1955*. Clarendon Press. <https://archive.org/details/austin-how-to-do-things-with-words/page/2/mode/2up>
2. Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge. <https://archive.org/details/gendertroublefem000butl>
3. Cameron, D. (1992). *Feminism and linguistic theory*. Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-1-349-22334-3>
4. Carey, J. W. (1989). *Communication as culture: Essays on media and society*. Unwin Hyman. <https://archive.org/details/communicationasc0000care>
5. Coates, J. (2004). *Women, men and language: A sociolinguistic account of gender differences in language* (3rd ed.). Pearson Longman. https://books.google.com.au/books/about/Women_Men_and_Language.html?id=wKW1rNoWd3IC
6. Craig, R. T. (1999). Communication theory as a field. *Communication Theory*, 9(2), 119-161. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.1999.tb00355.x>
7. Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Polity Press. <https://www.semanticscholar.org/paper/Discourse-and-social-change-Fairclough/4ab90f1c03b88c675e341c028ad2a64abf90f55>

8. Fairclough, N. (2003). *Analysing discourse: Textual analysis for social research*. Routledge. <https://www.routledge.com/Analysing-Discourse-Textual-Analysis-for-Social-Research/Fairclough/p/book/9780415258937>
9. Fiske, J. (1990). *Introduction to communication studies* (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203134313>
10. Goffman, E. (1967). *Interaction ritual: Essays in face-to-face behavior*. Anchor Books. <https://archive.org/details/interactionritua0000goff>
11. Goffman, E. (1981). *Forms of talk*. University of Pennsylvania Press. <https://archive.org/details/formsoftalk00goff>
12. Grice, H. P. (1975). Logic and conversation. In P. Cole & J. L. Morgan (Eds.), *Syntax and semantics: Vol. 3. Speech acts* (pp. 41-58). Academic Press. https://doi.org/10.1163/9789004368811_003
13. Habermas, J. (1984). *The theory of communicative action: Vol. 1. Reason and the rationalization of society* (T. McCarthy, Trans.). Beacon Press. <https://archive.org/details/theoryofcommunic01habe>
14. Hall, S. (1980). Encoding/decoding. In S. Hall, D. Hobson, A. Lowe, & P. Willis (Eds.), *Culture, media, language: Working papers in cultural studies, 1972-79* (pp. 128-138). Hutchinson. <https://doi.org/10.4324/9780203381182>
15. Halliday, M. A. K., & Matthiessen, C. M. I. M. (2014). *Halliday's introduction to functional grammar* (4th ed.). Routledge.
16. Holmes, J. (2013). *An introduction to sociolinguistics* (4th ed.). Routledge.
17. Hymes, D. (1974). *Foundations in sociolinguistics: An ethnographic approach*. University of Pennsylvania Press. <https://archive.org/details/foundationsinsoc0000hyme>
18. Jakobson, R. (1960). Linguistics and poetics. In T. A. Sebeok (Ed.), *Style in language* (pp. 350-377). MIT Press. https://pure.mpg.de/view/item_2350615_4
19. Kress, G., & van Leeuwen, T. (2006). *Reading images: The grammar of visual design* (2nd ed.). Routledge.
20. Lakoff, R. (1975). *Language and woman's place*. Harper & Row. <https://archive.org/details/languagewomanspl00lako>
21. Lazar, M. M. (Ed.). (2005). *Feminist critical discourse analysis: Gender, power and ideology in discourse*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9780230599901>
22. Maslova, Y. (2026). Cognitive pragmatic strategies in Ukrainian wartime press: A matrix model of symbolic resistance (2022-2025). *Cognitive Studies | Études cognitives*, 26, Article 3603. <https://doi.org/10.11649/cs.3603>
23. McLuhan, M. (1964). *Understanding media: The extensions of man*. McGraw-Hill. <https://archive.org/details/understandingmed0000mcluh>
24. McQuail, D. (2010). *McQuail's mass communication theory* (6th ed.). Sage.
25. Mills, S. (2008). *Language and sexism*. Cambridge University Press.
26. Searle, J. R. (1969). *Speech acts: An essay in the philosophy of language*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139173438>
27. Spender, D. (1980). *Man made language*. Routledge & Kegan Paul. <https://archive.org/details/manmadelanguage0000spen>
28. Tannen, D. (1990). *You just don't understand: Women and men in conversation*. Morrow. <https://archive.org/details/youjustdontunder0000tann>
29. van Dijk, T. A. (1981). *Studies in the pragmatics of discourse*. Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110826142>
30. van Dijk, T. A. (2008). *Discourse and power*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-1-137-07299-3>
31. Wodak, R., & Meyer, M. (Eds.). (2016). *Methods of critical discourse studies* (3rd ed.). Sage.
32. Маслова, Ю. П. (2012). Проблема трактування дискурсу в сучасній лінгвістиці. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна», 31, 67-70.
33. Маслова, Ю. П. (2014). Специфіка найменувань осіб жіночої й чоловічої статі та категорія роду в газетних текстах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна», 50, 83-86.
34. Мись, Т. І. (2026). Гендерна чутливість у юридичному дискурсі: мовні аспекти та філософські основи. *Сучасна доктрина права*, 2(96), 104-109. <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2026-2-11936>
35. Кабінет Міністрів України. (2022). *Про схвалення Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження операційного плану заходів на 2022-2024 роки з її реалізації: Розпорядження від 20 грудня 2022 р. № 1163-р*.
36. Міністерство оборони України. (2024). *Про затвердження Методичних рекомендацій з використання гендерно чутливої мови в системі Міністерства оборони України: Наказ від 13.04.2024 № 236*.
37. *Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV*. (2005). *Відомості Верховної Ради України*, 21, 109.
38. Рада Європи. (2018). *Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2018-2023 роки*. <https://rm.coe.int/coe-ge-strategy-2018-2023-ukr-final-ts/16808ae59c>
39. Рада Європи. (2019). *Recommendation CM/Rec(2019)1 of the Committee of Ministers to member States on preventing and combating sexism*.